

วาทกรรมนโยบายด้านดิจิทัลในการหาเสียงเลือกตั้งช่วง พ.ศ. 2554-2566: บทวิเคราะห์พลวัต นัยความเหลื่อมล้ำและการผลักดันนโยบายสาธารณะ

บารมี เกาะแก้ว^{1*}, ภูมิ เพชรกาญจนางค์²

^{1,2}คณะพัฒนาสังคมและยุทธศาสตร์การบริหาร สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

Received: 15 August 2025

Revised: 27 June 2025

Accepted: 18 July 2025

บทคัดย่อ

วาทกรรม “ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล” (Digital Inequality) ในสังคมไทย โดยวิเคราะห์การใช้วาทกรรมดังกล่าวในเชิงกลยุทธ์ของพรรคการเมืองไทยเพื่อการหาเสียงเลือกตั้งและการผลักดันนโยบายสาธารณะในช่วงปี พ.ศ. 2554–ปัจจุบัน บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก สาขาการเมืองและยุทธศาสตร์การพัฒนา ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยอาศัยการวิเคราะห์เอกสารนโยบายพรรคการเมือง คำปราศรัย หาเสียง ข่าวสื่อมวลชน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผ่านกรอบแนวคิดวาทกรรมวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) ของ Norman Fairclough เพื่อสำรวจการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและการสื่อความหมายทางการเมืองเกี่ยวกับสิทธิในการเข้าถึงเทคโนโลยี ผลการวิจัยชี้ว่า วาทกรรมความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลมีพลวัตตามบริบทการเมือง 3 ช่วงสำคัญ ได้แก่ (1) ยุคก่อนรัฐประหาร (2554–2556): พรรคการเมืองนำเสนอเทคโนโลยีเพื่อความเท่าเทียม เช่น โครงการ “แท็บเล็ตหนึ่งเครื่องต่อนักเรียนหนึ่งคน” โดยสื่อทำหน้าที่เป็นเวทีถกเถียงเชิงอุดมการณ์ (2) ยุครัฐประหารและรัฐบาล คสช. (2557–2562): วาทกรรมถูกใช้เชิงอุปถัมภ์ รัฐจัดสรรโครงสร้างพื้นฐาน เช่น “เน็ตประชารัฐ” ควบคู่กับการควบคุมสื่ออิสระ และ (3) ยุคหลังรัฐประหาร (2562–2566): วาทกรรมถูกปรับเป็นสิทธิพลเมือง พรรคใหม่ เช่น ก้าวไกล เสนอแนวคิด “อินเทอร์เน็ตคือสิทธิมนุษยชน” เพื่อต่อต้านการรวมศูนย์อำนาจ ดังนั้นงานวิจัยสะท้อนว่าสื่อมวลชนมีบทบาททั้งในฐานะผู้ผลิตซ้ำวาทกรรมของรัฐและเป็นผู้ตั้งคำถามต่อความไม่เท่าเทียมด้านดิจิทัล แสดงให้เห็นว่าการสื่อสารทางการเมืองไม่ใช่เพียงการถ่ายทอดเนื้อหาแต่เป็นกระบวนการจัดระเบียบอำนาจผ่านภาษาและสัญลักษณ์ในสังคมดิจิทัล

คำสำคัญ : วาทกรรมความเหลื่อมล้ำ ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล กลยุทธ์เพื่อหาเสียงทางการเมือง

*ผู้ประสานงานหลัก; อีเมล: baramee.apple@gmail.com

Policy Rhetoric of Digital in Electoral Campaigns, 2011–2023: An Analysis of Dynamics, Inequality Implications, and Public Policy Advocacy

Baramee Koakeaw^{1,*}, Poome Petkanjanapong²

^{1,2}Graduate School of Social Development and Management Strategy,
National Institute of Development Administration

Received: 6 October 2024

Revised: 27 June 2025

Accepted: 18 July 2025

Abstract

This study examines the discourse of “Digital inequality” in Thai society, analyzing its strategic use by political parties in election campaigns and in shaping public policy from 2011 to the present. As part of a doctoral dissertation in Politics and Development Strategy, the research employs a qualitative methodology, drawing on political party policy documents, campaign speeches, media reports, and related academic works. The analysis is conducted through Norman Fairclough’s framework of Critical Discourse Analysis (CDA) to explore structural transformations and the political meanings of access to technology. Findings reveal that the discourse of digital inequality has evolved across three key political contexts: (1) Pre-coup period (2011–2013): political parties promoted technology as a means of equality, exemplified by the “One Tablet per Child” policy, while the media served as an arena of ideological debate; (2) Military regime (2014–2019): the discourse was framed in a patronage-oriented manner, with the state providing infrastructure such as the “Net Pracharat” project, alongside restrictions on independent media; and (3) Post-coup period (2019– present): the discourse shifted toward digital rights, with emerging parties such as Move Forward advocating “the internet as a human right” in opposition to state centralization. The research highlights that the media function both as a reproducer of state discourse and as a platform for contesting digital inequality. This demonstrates that political communication in the digital era operates not merely as information transmission but as a process of structuring power through language and symbols.

Keywords: Inequality Discourse, Digital Inequality, Political Campaign Strategies

*Corresponding Author; E-mail: baramee.apple@gmail.com

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีสารสนเทศมีบทบาทในทุกมิติของชีวิต “ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล” (Digital Inequality) ได้กลายเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างสำคัญของสังคมไทย ปัญหานี้สะท้อนช่องว่างในการเข้าถึงอินเทอร์เน็ต อุปกรณ์ และทักษะดิจิทัล ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพชีวิตของกลุ่มเปราะบางและศักยภาพในการพัฒนาเศรษฐกิจสังคม และการเมืองอย่างยั่งยืน งานวิจัยร่วมสมัยชี้ว่าความเหลื่อมล้ำดังกล่าวไม่ได้จำกัดเพียงประเด็นโครงสร้างพื้นฐานเท่านั้น แต่ยังเชื่อมโยงกับปัจจัยเชิงสังคมและเศรษฐกิจ เช่น รายได้ การศึกษา และความต่างระหว่างเมืองกับชนบท (Robinson et al., 2020; Helsper, 2023)

สำหรับประเทศไทย ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลยังคงฝังรากลึกในโครงสร้างเศรษฐกิจและการเมือง โดยประชาชนชนบทจำนวนมากยังเข้าถึงเทคโนโลยีได้จำกัด ในขณะที่กลุ่มในเมืองมีความได้เปรียบชัดเจน (World Bank, 2022) นอกจากนี้ การขาดทักษะดิจิทัลยังทำให้ประชาชนไม่สามารถใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือยกระดับชีวิตหรือสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจได้เต็มที่ (Nguyen and Reddy, 2022) ในมิติทางการเมือง วาทกรรมเรื่องนี้ถูกนำมาใช้ซ้ำอย่างต่อเนื่อง โดยพรรคการเมืองหยิบยกเป็น “เครื่องมือหาเสียง” ผ่านโครงการกระจายอินเทอร์เน็ตหรืออบรมทักษะดิจิทัล แม้มีความสำคัญเชิงสัญญา แต่บ่อยครั้งกลับไม่ถูกสานต่อเป็นนโยบายเชิงปฏิบัติจริง (Fuchs, 2022; UNDP, 2023)

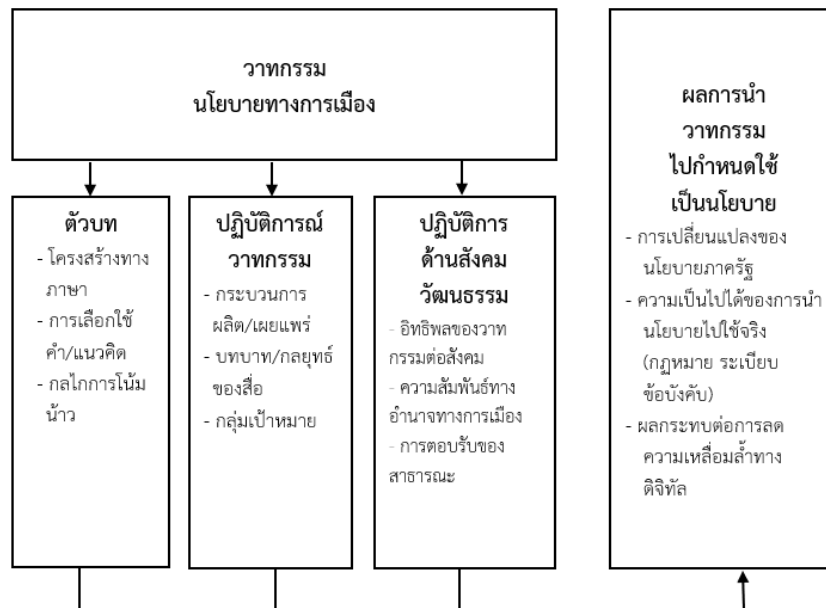
เมื่อพิจารณาจากมุมมองทฤษฎี งานนี้อาศัยแนวคิดวาทกรรมเชิงวิพากษ์ของ Norman Fairclough ซึ่งมุ่งอธิบายว่าภาษาไม่เพียงสะท้อนความจริง แต่เป็นกลไกสร้างอำนาจ ความสัมพันธ์ทางการเมือง และการจัดระเบียบสังคม (Fairclough, 2015; Marttila, 2022) ช่องว่างงานวิจัยที่พบคือ งานศึกษาที่ผ่านมาเน้นการวัดเชิงโครงสร้างหรือมิติเทคนิค แต่ยังขาดการสำรวจว่า “วาทกรรมความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล” ถูกประกอบสร้างอย่างไรในเชิงอำนาจ และถูกใช้เป็นกลยุทธ์หาเสียงและผลักดันสู่นโยบายสาธารณะในสังคมไทย ดังนั้น การศึกษาพลวัตวาทกรรมความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลในบริบทการเมืองไทยจึงมีความสำคัญ ทั้งเพื่อทำความเข้าใจการใช้งานวาทกรรมในพื้นที่สาธารณะ การต่อรองระหว่างพรรคการเมืองและรัฐ ตลอดจนเพื่อชี้ให้เห็นปัจจัยที่ทำให้นโยบายด้านดิจิทัลประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว อันจะนำไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายในการลดช่องว่างดิจิทัลและส่งเสริมความเป็นธรรมทางสังคมและประชาธิปไตยในระยะยาว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบและนัยความหมายของวาทกรรมความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลที่ถูกใช้ในการหาเสียงของพรรคการเมืองไทย
2. เพื่อศึกษาพัฒนาการของการใช้วาทกรรมความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลในหาเสียงของพรรคการเมืองไทย
3. เพื่อวิเคราะห์ความหมายที่ปรากฏในวาทกรรมความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลในการหาเสียงทางการเมืองที่นำไปสู่การกำหนดนโยบายสาธารณะ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดการศึกษานี้อิงกับการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ของ Fairclough โดยอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต้นและตัวแปรตามในสามระดับ ได้แก่ ระดับ ตัวบท ที่มุ่งศึกษาลักษณะการใช้ภาษา การเลือกคำ และกลไกการโน้มน้าวที่สร้างความหมายให้กับ “ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล” เพื่อสร้างกรอบการรับรู้และความชอบธรรมเชิงนโยบาย ระดับ ปฏิบัติการทางวาทกรรม ที่วิเคราะห์การผลิตและการเผยแพร่วาทกรรมผ่านการหาเสียง การรายงานของสื่อ และการถกเถียงบนสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งมีบทบาทในการกำหนดกรอบการสนทนาทางการเมืองและระดับ ปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรม ที่สะท้อนให้เห็นถึงพลังอำนาจและอุดมการณ์ ซึ่งวาทกรรมสามารถแปรเปลี่ยนเป็นนโยบายสาธารณะ รวมถึงสร้างผลต่อการรับรู้และการมีส่วนร่วมของสาธารณะ งานวิจัยจึงไม่ได้เพียงมองวาทกรรมความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลในฐานะเครื่องมือหาเสียง แต่ยังวิเคราะห์ถึงบทบาทในการกำหนดทิศทางการนโยบายรัฐและการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของสังคมไทย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดนำการวิจัย ประยุกต์จาก Fairclough (1995)

วิธีดำเนินการวิจัย

แบบแผนการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยใช้ข้อมูลทุติยภูมิจากแหล่งที่หลากหลาย ได้แก่ เอกสารทางวิชาการ รายงานวิจัย วิทยานิพนธ์ รายงานของพรรคการเมือง วารสาร หนังสือพิมพ์ สื่อออนไลน์ เว็บไซต์อย่างเป็นทางการของพรรคการเมือง และโซเชียลมีเดีย ข้อมูลเหล่านี้ถูกนำมาวิเคราะห์เพื่อพิจารณาว่าวาทกรรม ความถี่ของการใช้คำ และแนวโน้มเชิงนโยบายที่สะท้อนการตอบสนองต่อประเด็นความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล

ตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ เอกสารทางวิชาการ รายงานวิจัย วิทยานิพนธ์ รายงานของพรรคการเมือง วารสาร หนังสือพิมพ์ สื่อออนไลน์ เว็บไซต์อย่างเป็นทางการของพรรคการเมือง และโซเชียลมีเดีย ทั้งนี้ เกณฑ์การคัดเลือก

เอกสารพิจารณาจาก 1) ช่วงเวลาของการเลือกตั้งหรือหาเสียง 2) ลักษณะของวาทกรรมความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล 3) ความเกี่ยวข้องกับนโยบายสาธารณะ และ 4) ความเป็นทางการและความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล โดยมุ่งเน้นพรรคที่มีบทบาทหลักในการกำหนดนโยบาย ได้แก่ พรรคเพื่อไทย พรรคประชาธิปัตย์ พรรคพลังประชารัฐ และพรรคก้าวไกล ทั้งนี้ การตีความข้อมูลกระทำโดยอิงบริบททางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจในแต่ละช่วงเวลา เพื่อให้เห็นพลวัตของวาทกรรมต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบาย รวมถึงข้อจำกัดหรือโอกาสที่เกิดขึ้นจริงในการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล ผู้วิจัยตระหนักถึงความเป็นกลางในการวิเคราะห์ และหลีกเลี่ยงอคติส่วนบุคคลเพื่อคงความถูกต้องของข้อมูลและข้อสรุปที่ได้นำเสนอ

เครื่องมือวิจัย

เครื่องมือวิจัย คือ แบบบันทึกข้อมูล เนื่องจากเป็นการวิจัยเชิงเอกสาร

การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวมข้อมูลด้วยตนเองจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิจากที่หลากหลาย

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้อยู่ภายใต้กรอบแนวคิดของ กระบวนทัศน์วิพากษ์ (Critical Paradigm) ซึ่งมุ่งเน้นการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมในลักษณะองค์รวม โดยเฉพาะโครงสร้างอำนาจและความไม่เป็นธรรมที่แฝงอยู่ภายใต้ นโยบายและวาทกรรมที่รัฐหรือพรรคการเมืองใช้ในการหาเสียง การวิเคราะห์จึงมุ่งเปิดเผยกลไกการผลิตซ้ำความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลผ่านนโยบายและวาทกรรมของพรรคการเมืองตลอดช่วงเวลา 15 ปี (พ.ศ. 2553–2567)

ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วย 3 ระยะหลัก ได้แก่ (1) การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) คือการใช้การนับถ้อยคำและวลีสำคัญที่ปรากฏซ้ำในเอกสาร โดยใช้เครื่องมือช่วย เช่น Wordle, NVivo หรือ ATLAS.ti เพื่อสร้าง Word Cloud และจำแนกธีมเบื้องต้นของวาทกรรม (2) การตีความเชิงอุปนัย (Inductive Interpretation) เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลประเด็นหลักและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดต่าง ๆ ทั้งที่ปรากฏตรงและที่แฝงอยู่ โดยคำนึงถึงบริบทของผู้ผลิตข้อความ ช่วงเวลา และจุดมุ่งหมายของการสื่อสาร และ (3) การตรวจสอบและเปรียบเทียบข้อมูล (Triangulation and Verification) เปรียบเทียบข้อมูลจากหลายแหล่ง ทั้งเอกสารของพรรคต่าง ๆ และข้อมูลจากสื่อ เพื่อยืนยันความถูกต้อง ลดอคติ และหาความสอดคล้องหรือความแตกต่างเชิงนโยบาย โดยให้ความสำคัญกับแหล่งข้อมูลที่หลากหลายและเชื่อถือได้

ผลการวิจัย

1. วาทกรรมความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลที่ปรากฏในการหาเสียงเชิงนโยบายทางการเมือง

1.1 วาทกรรมเชิงนโยบายด้านความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลของพรรคการเมือง ยุคก่อนรัฐประหาร (พ.ศ. 2554–2556) ในช่วงเวลาหลังวิกฤตการเมือง พ.ศ. 2553 การเลือกตั้งทั่วไปในปี พ.ศ. 2554 ได้กลายเป็นจุดเปลี่ยนเชิงโครงสร้างของการเมืองไทย โดยเฉพาะในแง่ของการฟื้นฟูความชอบธรรมของพรรคการเมือง และการนำเสนอ นโยบายที่สามารถสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้แก่รัฐในสายตาประชาชน ภายใต้บริบทความขัดแย้งทางชนชั้นและภูมิภาคที่ยังไม่คลี่คลาย พรรคการเมืองต่าง ๆ จึงเริ่มแสวงหา “วาระแห่งอนาคต” ซึ่งสะท้อนแนวคิดเรื่องความเท่าเทียม ความทันสมัย และความสามารถของรัฐในการจัดสรรโอกาสอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะการนำ “เทคโนโลยีดิจิทัล” มาปรับความหมายใหม่จากเครื่องมือของตลาด มาเป็นสัญลักษณ์ของสิทธิในการเข้าถึงรัฐสวัสดิการยุคใหม่ แม้ในช่วงเวลา

ดังกล่าว วาทกรรม “ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล” จะยังไม่ถูกยกระดับเป็นวาระหลักในการหาเสียง แต่ได้แทรกตัวอยู่ในนโยบายสำคัญของพรรคการเมืองหลายพรรค ไม่ว่าจะเป็นนโยบาย “หนึ่งแท็บเล็ตต่อหนึ่งนักเรียน” (One Tablet PC per Child) ของพรรคเพื่อไทย การวางโครงสร้างพื้นฐาน ICT (พรรคประชาธิปัตย์) หรือการพัฒนาอาชีพและการศึกษาชนบทที่แฝงด้วยมิติการเข้าถึงเทคโนโลยี (พรรคชาติไทยพัฒนาและพรรคอื่น ๆ) วาทกรรมเหล่านี้แม้จะมีน้ำหนักต่างกัน แต่ต่างก็ร่วมกันทำให้เกิดการขยับสถานะของเทคโนโลยีสารสนเทศจาก “ทรัพย์สินส่วนบุคคล” ไปสู่ “สิ่งจำเป็นของสาธารณะ” ที่รัฐต้องมีบทบาทรับผิดชอบ กล่าวได้ว่า ช่วง พ.ศ. 2554–2556 คือ ช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่เทคโนโลยีเริ่มก่อรูปเป็นกลไกรัฐในการลดความเหลื่อมล้ำ ซึ่งในระยะยาวได้กลายเป็นฐานความคิดสำหรับการออกแบบนโยบายสาธารณะด้านดิจิทัลในยุคต่อมา ทั้งในมิติของการจัดสรรงบประมาณ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และการปฏิรูประบบการศึกษาที่เปิดกว้างและครอบคลุมมากขึ้น

1.2 วาทกรรมเชิงนโยบายด้านความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลในยุครัฐบาล คสช. (พ.ศ. 2557–2562) ซึ่งวาทกรรมความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลในยุครัฐบาล คสช. ได้รับการแปรรูปให้กลายเป็นนโยบายสาธารณะในลักษณะ “รัฐนิยมแบบบนลงล่าง” โดยเน้นการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานและบริการดิจิทัลเป็นกลไกหลักในการลดช่องว่างระหว่างประชาชนในชนบทกับเมือง ภายใต้วาทกรรมสำคัญ เช่น “ประชาชนไทยต้องไม่ตกขบวนดิจิทัล” และ “รัฐบาลดิจิทัลเพื่อทุกคน” ซึ่งทำหน้าที่เป็น “วาทกรรมสร้างความชอบธรรม” ให้รัฐสามารถเข้าแทรกแซงจัดสรรทรัพยากรเทคโนโลยีในนามของการสร้างความเสมอภาค ทั้งโครงการเน็ตประชารัฐและนโยบายรัฐบาลดิจิทัลสะท้อนการเปลี่ยนแปลงมุมมองของรัฐที่มองอินเทอร์เน็ตและเทคโนโลยีสารสนเทศในฐานะ “สาธารณูปโภคพื้นฐาน” ที่ประชาชนพึงมีสิทธิเข้าถึงอย่างเท่าเทียม อย่างไรก็ตาม การออกแบบเชิงนโยบายที่เน้นโครงสร้างมากกว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนยังคงสะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่รัฐเป็น “ผู้กำหนดทิศทาง” มากกว่าจะส่งเสริมการมีส่วนร่วมเชิงประชาธิปไตยในการออกแบบนโยบายดิจิทัล ขณะที่ผลสัมฤทธิ์ของนโยบายดังกล่าวยังเผชิญข้อจำกัดหลายประการ ทั้งด้านคุณภาพสัญญาณ ความพร้อมของอุปกรณ์ และทักษะการใช้เทคโนโลยีของประชาชนในพื้นที่เปราะบาง ซึ่งสะท้อนว่าแม้รัฐจะประสบความสำเร็จในการจัดวางโครงสร้างทางกายภาพ แต่การลดความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลในเชิงประจักษ์ยังจำเป็นต้องดำเนินควบคู่กับการสร้าง “ทุนมนุษย์ดิจิทัล” และการส่งเสริมความสามารถในการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีอย่างยั่งยืน

1.3 วาทกรรมเชิงนโยบายด้านความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลของพรรคการเมือง ยุคหลังรัฐประหาร (พ.ศ. 2562–2566) ในยุคนี้วาทกรรมความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลได้ก้าวขึ้นมาเป็นเครื่องมือสำคัญของพรรคการเมืองในการกำหนดทิศทางนโยบายและสร้างภาพจำทางการเมืองในบริบทสังคมไทยที่เปิดกว้างมากขึ้นและเต็มไปด้วยความท้าทายทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี การเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2566 เป็นช่วงเวลาที่ว่าทกรรมดังกล่าวได้รับการประกอบสร้างอย่างหลากหลายทั้งในเชิงอุดมการณ์และกลยุทธ์ เช่น นโยบาย “กระเป๋าเงินดิจิทัล 10,000 บาท” ของพรรคเพื่อไทยซึ่งเชื่อมโยงระหว่าง “เทคโนโลยี-เศรษฐกิจ-ประชานิยม” ผ่านคำขวัญอย่าง “ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง” หรือ “ดิจิทัลวอลเล็ตคือจุดเริ่มต้นของเศรษฐกิจใหม่” ขณะที่พรรคก้าวไกลกลับเลือกขับเคลื่อนวาทกรรมภายใต้แนวคิด “ข้อมูลประชาชนเป็นของประชาชน” และ “รัฐดิจิทัลไม่ใช่เผด็จการข้อมูล” โดยเน้นการคืนอำนาจข้อมูลให้ประชาชนและการออกแบบระบบข้อมูลที่เคารพใน Data Sovereignty ส่วนพรรคประชาธิปัตย์เสนอกรอบคิดแบบ “รัฐเทคโนโลยีเปิดเผย” ผ่านการสร้างโครงสร้างดิจิทัลเพื่อการศึกษาที่ยั่งยืนและการบริหารโปร่งใส สะท้อนแนวทางแก้ปัญหาเชิงระบบมากกว่าการแจกจ่ายเฉียบพลัน นอกจากนี้ พรรคขนาดเล็กละอย่างไทยสร้างไทยและเสรีรวมไทยยัง

เน้น “Design for All” และการควบคุมอำนาจของแพลตฟอร์มเอกชน ซึ่งเป็นความพยายามท้าทายโครงสร้างเทคโนโลยีในเชิงสิทธิและความเป็นธรรมโดยตรง กล่าวโดยสรุป วาทกรรมความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลในยุคนี้นี้ได้เปลี่ยนจากการเน้นเพียงการเข้าถึงเทคโนโลยี สู่การต่อสู้เชิงอำนาจเรื่องข้อมูล การยืนยันสิทธิ และการออกแบบนโยบายที่สะท้อน “ใครควบคุมเทคโนโลยี” และ “เทคโนโลยีควรรับใช้ใคร” ซึ่งเป็นพัฒนาการสำคัญของการเมืองไทยในบริบทดิจิทัล

2. ตัวบทวาทกรรมความเหลื่อมล้ำทางเทคโนโลยีในบริบทการเมือง

2.1 โครงสร้างทางภาษาในวาทกรรมทางการเมือง คือ โครงสร้างทางภาษาที่ปรากฏในวาทกรรมการเมือง มักใช้ประโยคบอกเล่าและถ้อยคำเชิงยืนยัน (Assertive Sentences) เพื่อสื่อสารอย่างตรงประเด็นและลดความกำกวม โดยทำหน้าที่ตอกย้ำจุดยืนของพรรคการเมืองและเสริมสร้างความน่าเชื่อถือ (Fairclough, 2015; Marttila, 2022) นอกจากนี้ยังสะท้อนลำดับชั้นทางอำนาจและบทบาทรัฐ เช่น การกล่าวถึงรัฐในฐานะ “ผู้จัดสรร” หรือ “ผู้รับผิดชอบหลัก” ตลอดจนการใช้สรรพนามรวมหมู่ เช่น “เรา” หรือ “พวกเรา” เพื่อสร้างความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวระหว่างผู้นำกับประชาชน ตัวอย่างเช่น ในสุนทรพจน์หาเสียงปี พ.ศ. 2554 พรรคเพื่อไทยใช้ถ้อยคำยืนยันว่า “รัฐบาลของเราจะทำให้ทุกคนเข้าถึงอินเทอร์เน็ตได้ในราคาที่ เป็นธรรม” ซึ่งไม่เพียงแสดงนโยบายชัดเจน แต่ยังสื่อถึงความมุ่งมั่นของรัฐในการลดความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล

2.2 การเลือกใช้คำในวาทกรรมทางการเมือง การเลือกใช้คำถือเป็นกลยุทธ์สำคัญในการสร้างภาพลักษณ์และอุดมการณ์ของพรรคการเมือง โดยมักเลือกถ้อยคำเชิงบวกที่สะท้อนคุณค่าที่ต้องการสื่อ เช่น “ความเสมอภาค” “โอกาสใหม่” หรือ “สิทธิดิจิทัล” เพื่อกระตุ้นความรู้สึกในเชิงบวกของผู้รับสาร (Reisigl and Wodak, 2016; Ekström and Firmstone, 2020) นอกจากนี้ ยังมีการเลือกคำที่สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรม เพื่อสร้างความใกล้ชิดกับประชาชน เช่น โครงการ “เน็ตประชารัฐ” ของรัฐบาล พล.อ. ประยุทธ์ จันทร์โอชา ที่ใช้ถ้อยคำ “เน็ตฟรีเพื่อทุกหมู่บ้าน” ซึ่งไม่เพียงชี้ถึงการขยายโครงสร้างพื้นฐาน แต่ยังสร้างกรอบความหมายเชิงคุณค่าเรื่องความเท่าเทียมทางเทคโนโลยี

2.3 กลไกการโน้มน้าวของการใช้วาทกรรมทางการเมือง วาทกรรมทางการเมืองมักอาศัยกลไกการวางกรอบ (framing) เพื่อกำหนดมุมมองของสาธารณะต่อปัญหาและทางออก (De Vreese, 2019; Lakoff, 2014) โดยในประเด็นความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล พรรคการเมืองมักเสนอว่าเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศ และรัฐมีบทบาทแก้ไขผ่านนโยบายเฉพาะ เช่น โครงการ “แจกแท็บเล็ตนักเรียน” ในรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ที่ถูกนำเสนอเพื่อแสดงถึงความเท่าเทียมด้านโอกาสทางการศึกษาและเทคโนโลยี อีกทั้งยังมีการใช้ถ้อยคำเชิงอารมณ์ เช่น “ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง” เพื่อกระตุ้นความรู้สึกเห็นอกเห็นใจ และสร้างการยอมรับเชิงสังคม กลไกนี้ยังเสริมด้วยการใช้สื่อดิจิทัลหลากหลายแพลตฟอร์ม เช่น คลิปสั้น อินโฟกราฟิก และการถ่ายทอดสด เพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายและสร้างปฏิสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด (Häussler, 2019; Bennett and Pfetsch, 2018)

3. ปฏิบัติการวาทกรรม ปฏิบัติการวาทกรรมความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลในสังคมไทยเป็นกระบวนการที่ซับซ้อนและมีโครงสร้างเชิงระบบ ประกอบด้วย การดำเนินงานอย่างต่อเนื่องระหว่างผู้ผลิตวาทกรรม (รัฐ พรรคการเมือง และสื่อ) กับผู้รับสาร (ประชาชน) ผ่านช่องทางและกลไกหลายระดับ ทั้งนี้กระบวนการดังกล่าวสามารถจำแนกได้เป็น 3 ส่วนหลัก ได้แก่

ส่วนที่ 1 กระบวนการผลิตและเผยแพร่ การผลิตและเผยแพร่ว่าทกรรมเริ่มจากการกำหนดประเด็นเชิงอุดมการณ์ (Ideological positioning) และการสร้างนโยบายเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Policies) ที่สามารถสื่อสารได้ง่ายและชัดเจน พรรคการเมืองมักใช้คำปราศรัย เอกสารนโยบาย และแถลงการณ์สื่อเป็น “พื้นที่ความหมาย” (Meaning Space) เพื่อแฝงแนวคิดที่ว่าตนเป็น “ผู้แก้ปัญหา” ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล โดยตัวอย่างเช่น 1) โครงการ “แท็บเล็ตหนึ่งเครื่องต่อนักเรียนหนึ่งคน” ในสมัยรัฐบาลพรรคเพื่อไทย ซึ่งสื่อสารผ่านถ้อยคำที่เน้นการเสริมโอกาสทางการศึกษาแก่เยาวชน และสร้างภาพลักษณ์ของรัฐบาลในฐานะผู้ลงทุนด้านทุนมนุษย์ (Human Capital Investment) 2) โครงการ “เน็ตประชารัฐ” ในสมัยรัฐบาล คสช. ซึ่งเน้นกรอบความคิดด้าน “สิทธิในการเชื่อมต่อและการกระจายโครงสร้างพื้นฐานไปสู่พื้นที่ชนบท โดยสื่อมวลชนทำหน้าที่เป็นกลไกขยายความ (amplification) ผ่านข่าวรายงานพิเศษ และบทวิเคราะห์ โดยไม่ได้จำกัดเฉพาะการนำเสนอข้อเท็จจริง แต่ยังเลือกใช้ถ้อยคำ ภาพ และโครงสร้างเนื้อหาเพื่อ “เสริม” หรือ “ลดทอน” ความชอบธรรมของนโยบาย (Fairclough, 2001)

ส่วนที่ 2 บทบาทและกลยุทธ์ของสื่อ บทบาทและกลยุทธ์ของสื่อในปฏิบัติการวาทกรรมแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะสำคัญ (Couldry and Mejias, 2019; Hintz, Dencik, and Wahl-Jorgensen, 2019; Milan and Treré, 2019) คือ แบบที่ 1 สื่อที่ผลิตซ้ำวาทกรรมของรัฐ ผ่านการนำเสนอซ้ำ ๆ ในรูปแบบที่ตอกย้ำความชอบธรรมของรัฐ อาทิ การใช้ภาพผู้นำลงพื้นที่มอบอุปกรณ์ หรือการเน้นคำพูดที่สะท้อนถึงความมุ่งมั่นในการแก้ปัญหาของรัฐบาล เช่น สถานีโทรทัศน์ NBT หรือรายการ “เดินหน้าประเทศไทย” ซึ่งมุ่งสนับสนุนภาพลักษณ์เชิงบวกของรัฐบาล และลดน้ำหนักของเสียงวิพากษ์นโยบาย ซึ่งไม่เพียงทำหน้าที่สนับสนุนนโยบาย แต่ยังช่วย “ทำให้ความคิดบางอย่างกลายเป็นความจริงทางสังคม” แบบที่ 2 สื่อเชิงวิพากษ์ มีบทบาทในการเปิดเผยช่องว่างของนโยบาย เช่น ปัญหาการจัดสรรงบประมาณ การกระจายโครงสร้างพื้นฐานไม่เท่าเทียม และผลกระทบเชิงสังคม ซึ่งสามารถสร้าง “พื้นที่คานอำนาจ” (Counter-hegemonic Space) ให้ประชาชนได้ตั้งคำถามต่อวาทกรรมหลัก และกระตุ้นการมีส่วนร่วมในประเด็นสาธารณะเช่น Voice TV หรือ The Standard ที่ตั้งคำถามต่อโครงการรัฐ โดยชี้ให้เห็นข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและความเหลื่อมล้ำเชิงระบบ พร้อมสร้างพื้นที่อภิปรายสาธารณะ แบบที่ 3 การใช้ภาษาและสัญลักษณ์เชิงสิทธิเป็นกลยุทธ์ทางวาทกรรมที่เปลี่ยนนโยบายด้านเทคโนโลยีจากประเด็นทางเทคนิคหรือโครงสร้างพื้นฐานไปสู่การเป็นประเด็นสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะการตีความ “การเข้าถึงอินเทอร์เน็ต” ในฐานะสิทธิขั้นพื้นฐาน (basic right) หรือการใช้ถ้อยคำเช่น “ดิจิทัลเพื่อทุกคน” และ “สิทธิการเชื่อมต่อ” เพื่อสร้างกรอบความคิด (Framing) ให้ประชาชนรับรู้ถึงความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลคือการละเมิดสิทธิพลเมืองและสิทธิมนุษยชน แม้ในทางปฏิบัติ โอกาสในการเข้าถึงยังคงแตกต่างกันอย่างมากระหว่างกลุ่มประชากร กลไกเช่นนี้ทำให้ปัญหาดิจิทัลไม่ถูกมองเพียงเป็นเรื่องโครงสร้างพื้นฐาน แต่เป็นประเด็นความยุติธรรมทางสังคมและสิทธิเสรีภาพ ซึ่งสามารถสร้างแรงกดดันทางการเมืองเพื่อไปสู่การกำหนดนโยบายที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน นอกจากนี้ การขยายกลยุทธ์สู่สื่อสังคมออนไลน์ ยังทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์แบบสองทาง (Two-way Interaction) ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ผ่านการโต้ตอบแบบเรียลไทม์ เช่น คอมเมนต์ แชร์ หรือสร้างเนื้อหาตอบโต้ ซึ่งสามารถเร่งการแพร่กระจายของวาทกรรมและเพิ่มโอกาสให้ผู้รับสารกลายเป็น “ผู้ผลิตสารร่วม” (Co-producer) และในวงจรการสื่อสารในยุคปัจจุบัน สื่อยังปรับกลยุทธ์สู่แพลตฟอร์มออนไลน์และสื่อสังคม เช่น คลิปสั้น TikTok อินโฟกราฟิกใน Facebook หรือเวทีเสวนาผ่านการถ่ายทอดสด (livestream) เพื่อเพิ่มการเข้าถึงและสร้างปฏิสัมพันธ์แบบสองทางกับผู้รับสาร

ส่วนที่ 3 กลุ่มเป้าหมาย การกำหนดกลุ่มผู้รับสารของปฏิบัตการวาทกรรมความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล มิได้เกิดจากการเลือกเพียงเชิงประชากรศาสตร์เท่านั้น แต่ยังพิจารณาปัจจัยด้าน ภูมิศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม เพื่อให้การสื่อสารมีความเฉพาะเจาะจงและเข้าถึงได้จริง โดยแต่ละกลุ่มมีลักษณะและกลยุทธ์การสื่อสารที่แตกต่างกัน ได้แก่ 1) ประชาชนและนักเรียนในชนบท การสื่อสารมักผูกโยงกับนโยบายหรือโครงการด้านการศึกษาและการเข้าถึงอินเทอร์เน็ต เช่น โครงการ “แท็บเล็ตพีซีเพื่อการศึกษาไทย” หรือการติดตั้งอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงในโรงเรียนประถมและมัธยม เพื่อสร้างภาพลักษณ์ว่าพรรคการเมืองหรือรัฐบาลกำลังลงทุนกับ “อนาคตของชาติ” การใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายและตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน เช่น การเรียนออนไลน์ หรือการเข้าถึงข้อมูลประกอบการทำการบ้าน เป็นเทคนิคที่ช่วยให้กลุ่มนี้รับสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2) ประชาชนรายได้น้อยและกลุ่มชายขอบในภูมิภาค กลุ่มนี้มักถูกสื่อสารผ่านกรอบคิดเรื่อง “สิทธิในการเชื่อมต่อ” (Right to Connect) และการลดความเหลื่อมล้ำเชิงโอกาส เช่น การเข้าถึงตลาดออนไลน์เพื่อสร้างรายได้ หรือการใช้บริการของรัฐผ่านแอปพลิเคชันดิจิทัล การใช้ภาษาที่แฝงความรู้สึกเป็นเจ้าของสิทธิ และการยกตัวอย่างผู้ที่ประสบความสำเร็จจากการใช้เทคโนโลยี สามารถสร้างแรงบันดาลใจและเพิ่มแรงสนับสนุนต่อวาทกรรมได้ 3) ประชาชนรุ่นใหม่ในเขตเมืองที่มีการศึกษาสูงและใช้สื่อสังคมอย่างเข้มข้น การสื่อสารมักใช้ภาษาที่ร่วมสมัย มีความเป็นกันเอง หรือใช้สำนวนเชิงสร้างสรรค์ รวมถึงภาษาถิ่นเพื่อสร้างความใกล้ชิด เชื่อมโยงกับ Influencer และ Content Creator ที่มีภาพลักษณ์สอดคล้องกับแนวคิด “พลเมืองดิจิทัล” (Digital Citizen) การนำเสนอผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น TikTok, Instagram Reels หรือ X ช่วยเร่งการกระจายวาทกรรมและสร้างการมีส่วนร่วมเชิงโต้ตอบ (Interactive Engagement) นอกจากนี้ วาทกรรมยังมุ่งใช้กลยุทธ์ที่มีความกลมกลืนกับวิถีชีวิตของผู้ฟัง เช่น การใช้กลุ่มไลน์ชุมชนเพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร การจัดกิจกรรมเวิร์กช็อปด้านทักษะดิจิทัลในพื้นที่ หรือการผูกโยงกับงานประเพณีท้องถิ่นเพื่อสร้างความคุ้นเคย การออกแบบเนื้อหาในลักษณะนี้ช่วยลดการรับรู้ว่าการสื่อสารมาจากภายนอก และเพิ่มความน่าเชื่อถือในสายตาของกลุ่มเป้าหมาย (Hintz, Dencik, and Wahl-Jorgensen, 2019; Couldry and Mejias, 2019).

4. ปฏิบัติการด้านสังคมวัฒนธรรม การศึกษาวาทกรรมความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลในมิติด้านสังคมและวัฒนธรรมแสดงให้เห็นว่า วาทกรรมมิได้ทำหน้าที่เพียงสื่อสารเชิงนโยบายหรือการเมืองเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดความคิด ความเชื่อ และพฤติกรรมของสังคมในระยะยาว ผ่านกระบวนการผลิตซ้ำ และตีความในพื้นที่สาธารณะ การทำความเข้าใจมิตินี้จึงต้องพิจารณาทั้งอิทธิพลของวาทกรรม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และการตอบรับจากประชาชน

4.1 อิทธิพลของวาทกรรมต่อสังคม วาทกรรมความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลส่งผลต่อทัศนคติและการรับรู้ของสังคมในหลายระดับ ประการแรกคือการสร้างกรอบความคิดให้ประชาชนมองเทคโนโลยีเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ทุกคนควรเข้าถึงได้ เช่น การใช้ถ้อยคำอย่าง “ดิจิทัลเพื่อทุกคน” หรือ “สิทธิการเชื่อมต่อ” ซึ่งกลายเป็นสัญลักษณ์ทางภาษาที่ปลูกฝังแนวคิดเรื่องความเสมอภาคทางเทคโนโลยี (De Vreese, 2019; Helsper, 2023) ประการที่สอง วาทกรรมสามารถสร้างความชอบธรรมให้กับนโยบายรัฐ เช่น โครงการ “เน็ตประชารัฐ” ที่ถูกนำเสนอในฐานะมาตรการลดความเหลื่อมล้ำ แม้ว่าปัญหาด้านคุณภาพและการเข้าถึงจะยังคงอยู่ (UNDP, 2023; World Bank, 2022) อิทธิพลของวาทกรรมยังขยายไปสู่มิติทางวัฒนธรรม ผ่านสื่อบันเทิง การโฆษณา และกิจกรรมชุมชน ซึ่งทำให้ประเด็น “เทคโนโลยีกับความเสมอภาค” กลายเป็นส่วนหนึ่งของวาระทางสังคมในระดับกว้าง (Couldry and Mejias, 2019).

4.2 ความสัมพันธ์ทางอำนาจทางการเมือง ซึ่งภายใต้กรอบแนวคิดของ Fairclough (1992) วาทกรรมมีบทบาทเป็น “เครื่องมือทางอำนาจ” ที่รัฐและพรรคการเมืองใช้ทั้งในการครอบงำทางความคิด (Ideological Domination) และการสร้างความยินยอม (Consent) ของสาธารณะ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจนี้ปรากฏในสองลักษณะหลัก คือ (1) การครอบงำผ่านการผลิตซ้ำในสื่อกระแสหลัก เช่น รายการโทรทัศน์ของรัฐที่นำเสนอภาพนโยบายในมิติที่ตอกย้ำบทบาทภาครัฐในฐานะ “ผู้มอบโอกาส” ให้ประชาชน และ (2) การต่อรองและต่อต้านในพื้นที่สื่อทางเลือก เช่น การรายงานข่าวเชิงสืบสวนหรือบทวิเคราะห์ออนไลน์ที่เปิดเผยข้อจำกัดของนโยบาย ทำให้ประชาชนบางส่วนมองเห็นความไม่สมดุลของโครงสร้างดิจิทัล ความสัมพันธ์เชิงอำนาจนี้จึงมิได้เป็นเส้นตรง แต่มีพลวัตจากการตอบโต้ของประชาชนและสื่ออิสระ

4.3 การตอบรับของสาธารณะ สำหรับการตอบรับต่อวาทกรรมความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลมีความหลากหลายและขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมและเศรษฐกิจ กลุ่มประชาชนในชนบทหรือพื้นที่ห่างไกลมักตอบรับเชิงบวกต่อโครงการที่เพิ่มการเข้าถึงอินเทอร์เน็ต เนื่องจากการเปิดโอกาสใหม่ในด้านการศึกษาและเศรษฐกิจ ขณะที่กลุ่มคนเมืองและผู้มีการศึกษาสูงอาจตั้งคำถามถึงประสิทธิภาพและความคุ้มค่าของนโยบาย รวมถึงความโปร่งใสในการดำเนินงาน นอกจากนี้ การตอบรับยังเกิดในรูปแบบของการมีส่วนร่วม เช่น การเคลื่อนไหวในสื่อสังคมออนไลน์เพื่อเรียกร้องสิทธิดิจิทัล หรือการจัดกิจกรรมรณรงค์ในชุมชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าวาทกรรมได้กลายเป็นพื้นที่ถกเถียงเชิงสาธารณะ

ปฏิบัติการด้านสังคมวัฒนธรรมในบริบทของวาทกรรมความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลแสดงให้เห็นถึงความซับซ้อนของการสื่อสารเชิงอำนาจ ที่ไม่เพียงกำหนดกรอบคิดของสังคม แต่ยังสร้างพลวัตความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ สื่อ และประชาชน การตอบรับของสาธารณะทั้งในเชิงสนับสนุนและวิพากษ์จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความต่อเนื่องและการปรับเปลี่ยนนโยบายในอนาคต วาทกรรมจึงทำหน้าที่ทั้งเป็น “พื้นที่ความหมาย” และ “สนามต่อสู้ทางอำนาจ” ที่มีผลกระทบยาวนานต่อสังคมไทย

5. ผลการนำวาทกรรมไปกำหนดใช้เป็นนโยบาย

5.1 การเปลี่ยนแปลงของนโยบายภาครัฐและความเป็นไปได้ของการนำนโยบายไปใช้จริง

การวิเคราะห์ผลของการนำวาทกรรม “ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล” ไปใช้กำหนดนโยบายภาครัฐในช่วงก่อนรัฐประหาร (พ.ศ. 2554–2556) สะท้อนให้เห็นถึงพลังของภาษาเชิงการเมืองที่สามารถเปลี่ยนผ่านสู่กลไกรัฐผ่านการจัดวางวาทกรรมในระบบสถาบันตามแนวคิดของ Fairclough โดยรัฐบาลพรรคเพื่อไทยได้แปรวาทกรรม “เทคโนโลยีเพื่อประชาชน” ให้เป็นนโยบายสาธารณะหลายด้าน เช่น นโยบายแจกแท็บเล็ตนักเรียน (One Tablet Per Child) โครงการอินเทอร์เน็ตหมู่บ้านและศูนย์ ICT ชุมชน การพัฒนาระบบบริการดิจิทัลภาครัฐ และการจัดสรรทรัพยากรดิจิทัลแบบประชานิยม เช่น Wi-Fi ฟรีหรือการให้บริการของรัฐในร้านค้า EDC ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นถึงความพยายามของรัฐในการยกระดับเทคโนโลยีให้เป็นสิทธิพื้นฐานของประชาชน มากกว่าจะเป็นเพียงทรัพยากรของกลุ่มทุนหรือชนชั้นกลาง และทำให้เทคโนโลยีกลายเป็นกลไกลดความเหลื่อมล้ำที่แฝงอยู่ในโครงสร้างอำนาจและเศรษฐกิจของสังคมไทยอย่างมีนัยสำคัญ อีกทั้งยังสะท้อนความสามารถของวาทกรรมในการเปลี่ยนจากการเป็นเพียงคำพูดเชิงนโยบายไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง โดยเฉพาะการสร้างเงื่อนไขให้รัฐต้องตอบสนองต่อความต้องการด้านเทคโนโลยีในฐานะบริการพื้นฐานที่ทุกคนควรเข้าถึงอย่างเท่าเทียม

ในยุครัฐประหารและรัฐบาล คสช. (พ.ศ. 2557–2562) การเปลี่ยนแปลงนโยบายภาครัฐสะท้อนการใช้อำนาจแบบรวมศูนย์ผ่านวาทกรรม “เทคโนโลยีเพื่อความมั่นคงและประสิทธิภาพ” โดยรัฐใช้ถ้อยคำเชิงพัฒนา เช่น “Thailand 4.0” “Smart City” “รัฐดิจิทัล” เพื่อสร้างภาพลักษณ์ของความทันสมัยและการปฏิรูปรัฐ แต่ในทางปฏิบัตินโยบายเหล่านี้กลับเน้นการควบคุมและจัดระเบียบประชาชนมากกว่าส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ตัวอย่างสำคัญได้แก่ การจัดตั้งกระทรวงดิจิทัลฯ ที่มีบทบาทเด่นในการจัดการข้อมูลข่าวสารผ่านศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม การใช้ Big Data และระบบ Single ID เพื่อควบคุมสิทธิผ่านฐานข้อมูลรวมศูนย์ และการออกกฎหมายอย่าง พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ หรือ พ.ร.บ. มั่นคงทางไซเบอร์ ซึ่งเปิดช่องให้รัฐตีความการแสดงออกบนโลกออนไลน์ได้อย่างกว้างขวาง วาทกรรมที่อ้างความมั่นคงเหล่านี้ยังนำไปสู่โครงการเชิงประชานิยมดิจิทัล เช่น “เน็ตประชารัฐ” ซึ่งติดตั้งโครงสร้างพื้นฐานโดยไม่มีการเสริมสร้างทักษะการใช้ หรือโครงการ “คนละครึ่ง-เราชนะ” ที่แม้แจกสวัสดิการแต่ต้องแลกกับการเข้าระบบติดตามพฤติกรรมอย่างละเอียด ทั้งหมดนี้ชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนบทบาทของเทคโนโลยีจากเครื่องมือสร้างโอกาส เป็นเครื่องมือผลิตซ้ำโครงสร้างอำนาจ และลดทอนบทบาทของประชาชนให้เป็นเพียงผู้รับสิทธิที่ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขรัฐ มากกว่าจะเป็นพลเมืองผู้มีสิทธิกำหนดทิศทางนโยบายของตนเองอย่างมีส่วนร่วม นำไปสู่คำถามเชิงโครงสร้างว่า การพัฒนาดิจิทัลในยุคนี้ทำเพื่อประชาชนจริง หรือเพื่อสร้างระบอบรัฐดิจิทัลอำนาจนิยมที่ใช้เทคโนโลยีเป็นเกราะกำบังในการธำรงอำนาจอย่างแยก

ในช่วงหลังรัฐประหาร (พ.ศ. 2562–2566) แม้การเมืองไทยจะกลับเข้าสู่ระบอบการเลือกตั้ง แต่โครงสร้างอำนาจและวาทกรรมที่สืบทอดจากยุค คสช. ยังคงมีอิทธิพลอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะแนวคิด “รัฐดิจิทัลแบบมีประสิทธิภาพ” ที่ถูกนำมาใช้ควบคู่กับวาทกรรมใหม่ว่าด้วย “การลดความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล” เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับรัฐบาลพลเรือน พรรคการเมืองในรัฐบาล เช่น พรรคเพื่อไทย ได้นำเสนอแนวทางประชานิยมเชิงเทคโนโลยีผ่านนโยบายเด่นอย่างโครงการ “กระเป๋าเงินดิจิทัล 10,000 บาท” ที่ผลักดันการใช้ Big Data, Single ID และระบบ Geofencing เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากและยืนยันตัวตนดิจิทัลของประชาชน ขณะเดียวกัน รัฐยังผลักดันแผนยุทธศาสตร์เศรษฐกิจดิจิทัลให้เทคโนโลยีกลายเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนการเติบโตของประเทศ ทั้งการดึงดูดทุนต่างชาติด้านดิจิทัล การขยายโครงสร้างพื้นฐาน ICT และการสร้างฐานข้อมูลประชาชนแบบบูรณาการ อย่างไรก็ตาม วาทกรรมเรื่อง “สิทธิและความปลอดภัยในโลกไซเบอร์” ก็ยังคงถูกใช้เพื่อดำรงเครื่องมือควบคุม เช่น กฎหมาย Cybersecurity Act และ พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ ซึ่งแม้จะอ้างความมั่นคง แต่ยังคงเปิดช่องให้รัฐใช้อำนาจเกินขอบเขตได้ในภาพรวม แม้รัฐจะพยายามปรับวาทกรรมดิจิทัลจากเครื่องมือควบคุมเป็นเครื่องมือสร้างสวัสดิการและลดความเหลื่อมล้ำ แต่กระบวนการนี้ยังอยู่ภายใต้กรอบคิดแบบรวมศูนย์ที่รัฐเป็นผู้กำหนดทิศทางหลัก ส่งผลให้เกิดคำถามว่าการเปลี่ยนผ่านสู่รัฐสวัสดิการดิจิทัลเป็นการขยายสิทธิจริง หรือเพียงการปรับภาพลักษณ์ของอำนาจเดิมในบริบทเทคโนโลยีสมัยใหม่

5.2 การแปรวาทกรรมเป็นนโยบายสาธารณะ

โดยสรุป การแปรวาทกรรมทางการเมืองให้กลายเป็นนโยบายสาธารณะ โดยเฉพาะในประเด็น “ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล” มิได้เกิดจากเพียงการกล่าวอ้างในพื้นที่สื่อหรือการหาเสียงเท่านั้น หากแต่เกิดจากกระบวนการที่วาทกรรมสามารถ “ฝังตัว” เข้าไปในกลไกเชิงโครงสร้างของรัฐ ทั้งในระดับกฎหมาย ยุทธศาสตร์ และกระบวนการงบประมาณ ซึ่งแนวคิดของ Fairclough ว่าด้วย Interdiscursivity และ Hegemony ช่วยอธิบายได้ว่าวาทกรรมใดจะถูก “ยอมรับเชิงสถาบัน” จนสามารถกำหนดทิศทางนโยบายของรัฐในระยะยาวได้อย่างเป็นระบบ

ตัวอย่างที่ชัดเจนในสังคมไทยตลอดสามยุคทางการเมืองคือการที่วาทกรรม เช่น “เทคโนโลยีเพื่อความเท่าเทียม” “ความมั่นคงไซเบอร์” “รัฐประสิทธิภาพ” และ “ประชานิยมดิจิทัล” ถูกใช้เป็นกรอบในการออกแบบนโยบายต่าง ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของบทบาทรัฐในฐานะผู้ควบคุม กลายเป็นผู้จัดสรรและส่งเสริมสิทธิด้านเทคโนโลยีให้แก่ประชาชน โดยมี 5 ตัวอย่างนโยบายสำคัญ ที่เกิดจากการแปรวาทกรรมเข้าสู่กระบวนการนโยบายอย่างเป็นรูปธรรม อาทิ 1) โครงการ One Tablet Per Child (พ.ศ. 2554–2556) การแปรวาทกรรม “เทคโนโลยีเพื่อความเท่าเทียม” ให้กลายเป็นนโยบายแจกแท็บเล็ตให้กับนักเรียน ป.1 ทั่วประเทศ เป็นครั้งแรก เพื่อให้เด็กในพื้นที่ห่างไกลเข้าถึงเทคโนโลยีอย่างเท่าเทียมกับเขตเมือง แม้จะมีข้อถกเถียงในด้านคุณภาพ แต่ถือเป็นจุดเปลี่ยนเชิงสัญลักษณ์สำคัญในการจัดสรรทรัพยากรดิจิทัลจากรัฐสู่พลเมือง 2) โครงการเน็ตประชารัฐ (พ.ศ. 2560 เป็นต้นมา) การแปรวาทกรรม “การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตคือสิทธิพื้นฐาน” ที่เกิดขึ้นช่วงยุค คสช. สู่การติดตั้งอินเทอร์เน็ตในหมู่บ้านห่างไกลกว่า 24,700 แห่ง แม้ขาดการพัฒนาทักษะดิจิทัลควบคู่ แต่ชี้ให้เห็นว่ารัฐใช้เทคโนโลยีเพื่อจัดระเบียบและควบคุมประชาชน ผ่านโครงสร้างพื้นฐานที่รัฐเป็นเจ้าของและควบคุมโดยตรง 3) โครงการกระเป๋าเงินดิจิทัล 10,000 บาท (พ.ศ. 2566) การแปรวาทกรรม “ประชานิยมดิจิทัล” และ “รัฐดิจิทัลเพื่อความเป็นธรรม” สู่การแจกเงินแบบมีเงื่อนไขผ่านแอปพลิเคชันของรัฐ โดยบีบบังคับให้ประชาชนต้องมีตัวตนดิจิทัลเพื่อเข้าถึงสิทธิ ถือเป็นเครื่องมือผสาน Big Data, e-KYC, และ Geofencing กับนโยบายสวัสดิการอย่างลึกซึ้ง 4) การออกกฎหมายความมั่นคงทางไซเบอร์ (Cybersecurity Act) และ พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ ได้แก่ พระราชบัญญัติการรักษาความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ พ.ศ. 2562 และพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ (ฉบับแก้ไข พ.ศ. 2560) เป็นตัวอย่างสำคัญของการแปรวาทกรรม “ภัยคุกคามทางไซเบอร์” ให้กลายเป็นโครงสร้างนโยบายที่รัฐสามารถใช้อำนาจควบคุมพื้นที่ดิจิทัลได้อย่างเป็นทางการ โดยกฎหมายทั้งสองฉบับถูกผลักดันภายใต้รัฐบาล คสช. ซึ่งเน้นแนวคิดเรื่อง “รัฐประสิทธิภาพ” และ “ความมั่นคงแห่งชาติ” เป็นหลัก โดยเฉพาะกฎหมายไซเบอร์ พ.ศ. 2562 ที่ให้อำนาจแก่รัฐในการเข้าตรวจสอบระบบคอมพิวเตอร์ของเอกชนหรือประชาชนได้โดยไม่ต้องขออนุญาตศาล หากอ้างว่าเป็นภัยต่อโครงสร้างพื้นฐานของประเทศ ขณะที่ พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ฉบับแก้ไข ก็ให้อำนาจในการปิดกั้นเนื้อหาบนอินเทอร์เน็ตและดำเนินคดีกับประชาชนที่เผยแพร่ข้อมูลซึ่งถูกตีความว่าเป็นเท็จหรือกระทบต่อความสงบเรียบร้อย แม้กฎหมายทั้งสองฉบับจะมีเป้าหมายเพื่อรับมือกับภัยไซเบอร์ แต่ในทางปฏิบัติมีลักษณะคลุมเครือและถูกวิพากษ์ว่าเปิดช่องให้รัฐใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือจัดระเบียบสังคมและควบคุมการแสดงออกของพลเมืองมากกว่าการปกป้องสิทธิในโลกดิจิทัล 5) แผนยุทธศาสตร์ Digital Economy และการลงทุนในทุนมนุษย์ดิจิทัล การแปรวาทกรรม “ดิจิทัลเพื่อการเติบโตอย่างทั่วถึง” สู่แผนระยะยาวที่มุ่งส่งเสริมกำลังคนและการกระจายโอกาส อาทิ แผนยุทธศาสตร์เศรษฐกิจดิจิทัล (Digital Economy Policy) คือแผนแม่บทระดับชาติที่ประเทศไทยเริ่มดำเนินการภายใต้รัฐบาล คสช. และได้รับการต่อยอดอย่างเป็นระบบในยุครัฐบาลพลเรือน โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2562–2566 เพื่อแปรวาทกรรม “ดิจิทัลเพื่อการเติบโตอย่างทั่วถึง” ให้เป็นกรอบทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลในระยะยาว โดยมีการประกาศใช้แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561–2580) ซึ่งระบุเป้าหมายให้เศรษฐกิจดิจิทัลมีส่วนไม่น้อยกว่าร้อยละ 25–30 ของ GDP ภายในปี 2573 และครอบคลุมการพัฒนาในหลายด้าน เช่น โครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล การบริหารจัดการภาครัฐ (Digital Government) และการส่งเสริมทุนมนุษย์ดิจิทัล เช่น โครงการ Upskill–Reskill, Coding for All การสนับสนุน Tech Startup และการพัฒนา Digital Park Thailand ในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลของกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม (DE) ร่วมกับ

สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล (DEPA) โครงการเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของการวาง “โครงสร้างนิเวศดิจิทัล” (Digital Ecosystem) ที่เน้นการกระจายโอกาสทางเทคโนโลยีจากเมืองสู่ภูมิภาค และลดความเหลื่อมล้ำทางทักษะและรายได้ในระยะยาว โดยเห็นว่าเทคโนโลยีไม่ควรเป็นเพียงเครื่องมือของกลุ่มทุนหรือคนเมือง แต่เป็น “สวัสดิการความรู้” ที่รัฐควรจัดสรรให้พลเมืองทุกกลุ่มสามารถเข้าถึงและพัฒนาได้อย่างทั่วถึงและยั่งยืน ดังนั้น วาทกรรมที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีในสังคมไทยได้เปลี่ยนบทบาทของรัฐ จากเพียงผู้ควบคุมและผู้จัดสรร ไปสู่การเป็นผู้สร้าง “พื้นที่ใหม่ทางสังคม” ที่เทคโนโลยีและการเข้าถึงข้อมูลกลายเป็นสิทธิพื้นฐานของพลเมือง การแปรวาทกรรมจึงไม่ใช่เพียงการเลือกใช้คำ แต่คือกระบวนการออกแบบโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ เทคโนโลยี และประชาชนในโลกดิจิทัลอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

5.3 ระดับของผลกระทบต่อการลดความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล

ผลกระทบด้านการเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐาน คือ การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานเป็นพื้นฐานสำคัญที่สุดของการลดความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล เพราะหากไม่มีการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตที่มีคุณภาพและต้นทุนที่เหมาะสม ก็ไม่สามารถพูดถึงการใช้งานดิจิทัลในระดับอื่น ๆ ได้เลย พรรคประชาธิปัตย์และภูมิใจไทยมีบทบาทสำคัญในจุดนี้ โดยเฉพาะผ่านนโยบาย “อินเทอร์เน็ตหมู่บ้าน” และ “ครอบคลุมทุกครัวเรือน” ที่แทรกผ่านงบกลางและกลไกขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) เช่นเดียวกับโครงการ “ศูนย์ดิจิทัลชุมชน” ของรัฐบาล คสช. ที่วางรากฐานให้เกิดเครือข่าย ICT ระดับตำบล โดยข้อมูลจากกระทรวงดิจิทัลฯ ชี้ว่าในช่วงปี 2560–2566 มีการติดตั้งจุดกระจายสัญญาณ Wi-Fi มากกว่า 24,000 จุดทั่วประเทศ (กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2566) อย่างไรก็ตาม การขยายโครงข่ายยังมีลักษณะไม่สม่ำเสมอ เช่น พื้นที่ชายแดนภาคเหนือหรือภาคใต้ที่มีสัดส่วนประชากรที่ไม่ได้รับการครอบคลุมเกินร้อยละ 35 อยู่ในบางอำเภอ (สำนักงาน กสทช., 2565) สะท้อนว่าการลงทุนยังต้องการการบริหารจัดการที่เป็นธรรมและมีเป้าหมายเชิงพื้นที่ชัดเจน

ผลกระทบด้านทักษะและการใช้ประโยชน์ (Digital Literacy and Usability) แม้การขยายโครงสร้างพื้นฐานจะมีความก้าวหน้า แต่หากประชาชนไม่มี “ทักษะดิจิทัล” ที่เหมาะสม ย่อมไม่สามารถแปลงการเข้าถึงเป็นโอกาสได้จริง ในจุดนี้พบว่าพรรคการเมืองส่วนใหญ่นำเสนอวาทกรรมเรื่องการแจกจ่ายอุปกรณ์ เช่น แท็บเล็ตหรือการใช้อินเทอร์เน็ตฟรี แต่ไม่ได้มีกลยุทธ์ชัดเจนเกี่ยวกับการพัฒนาทักษะ โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้สูงอายุ แรงงานนอกระบบ หรือกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งข้อเสนอของพรรคชาติไทยพัฒนาเกี่ยวกับ “ศูนย์เรียนรู้ดิจิทัลท้องถิ่น” ที่ควรได้รับการพัฒนาเพิ่มเติม นั้น ชี้ให้เห็นว่าแนวคิดนี้มีศักยภาพในการสร้าง “ฐานความรู้ชุมชน” ที่สามารถลดช่องว่างด้านทักษะได้ หากมีการสนับสนุนในเชิงระบบจากกระทรวงศึกษาธิการหรือมหาดไทย ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ OECD (2023) ที่เน้นให้ประเทศกำลังพัฒนาสร้างกลไก “Intergenerational Learning” ในระดับตำบล เพื่อเสริมให้ผู้สูงอายุและแรงงานท้องถิ่นสามารถใช้งานเทคโนโลยีได้จริง

ผลกระทบต่อโอกาสทางเศรษฐกิจและความเป็นธรรม โดยการเปลี่ยนการเข้าถึงและทักษะให้เป็น “โอกาส” เป็นเป้าหมายปลายทางของนโยบายดิจิทัล พรรคเพื่อไทยนำเสนอผ่านนโยบาย “ดิจิทัลวอลเล็ต” ซึ่งเน้นการสร้างกำลังซื้อฐานรากโดยตรง มีเป้าหมายกระตุ้นเศรษฐกิจระดับชุมชน โดยข้อมูลจากสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2567) ประเมินว่า หากดำเนินการในไตรมาสแรกของปี 2568 อาจทำให้ GDP เพิ่มขึ้นราวร้อยละ 2.7 โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบท อย่างไรก็ตาม หากไม่มีระบบติดตามผลและโครงสร้างพื้นฐานอื่นรองรับ เช่น ระบบบัญชีดิจิทัล แพลตฟอร์มการค้า และการศึกษาที่เข้มแข็ง การดำเนินการอาจจบลงเพียงการแจกเงินชั่วคราว

ซึ่งจะไม่สามารถลดความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้างได้จริง นอกจากนี้ วาทกรรมเรื่องความเป็นธรรมทางดิจิทัลของพรรคก้าวไกล แม้ยังไม่ถูกแปรเป็นนโยบายโดยตรง แต่สามารถเปลี่ยนแปลงกรอบความคิดของสาธารณะ เช่น การตั้งคำถามกับ “ระบบราชการที่ผูกขาดข้อมูล” หรือ “การใช้งบประมาณแบบไม่เปิดเผย” ทำให้ประชาชนเริ่มมีส่วนร่วมในการตรวจสอบนโยบายมากขึ้น (Voice TV, 2566)

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นถึงพลวัตของวาทกรรม “ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล” ในสังคมการเมืองไทย โดยเฉพาะในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2554–ปัจจุบัน วาทกรรมดังกล่าวมิได้ดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยวในพื้นที่ของการสื่อสารหรือการหาเสียงเท่านั้น หากแต่สามารถ “ฝังตัว” อยู่ในโครงสร้างนโยบายของรัฐ และถูกนำไปแปรสภาพเป็นนโยบายสาธารณะอย่างหลากหลาย ทั้งในลักษณะของประชานิยมดิจิทัล การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และการควบคุมทางไซเบอร์ โดยจากการวิเคราะห์เปรียบเทียบเชิงยุคสมัย พบว่ารัฐบาลในแต่ละช่วงมีแนวโน้มในการแปรวาทกรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ได้แก่

1. ยุคก่อนรัฐประหาร (พ.ศ. 2554–2556) รัฐบาลพรรคเพื่อไทยนำวาทกรรม “เทคโนโลยีเพื่อประชาชน” ไปพัฒนาเป็นนโยบายที่เน้นการเข้าถึงเทคโนโลยีอย่างเท่าเทียม เช่น โครงการ One Tablet Per Child, อินเทอร์เน็ตหมู่บ้าน, ศูนย์ ICT ชุมชน และ Wi-Fi ฟรี โดยมีจุดเน้นที่การจัดสรรทรัพยากรอย่างทั่วถึงเพื่อยกระดับความสามารถของประชาชนฐานราก ซึ่งแสดงถึงความพยายามในการใช้เทคโนโลยีเป็นกลไกลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม

2. ยุครัฐประหารและรัฐบาล คสช. (พ.ศ. 2557–2562) วาทกรรมถูกปรับเปลี่ยนไปสู่แนวทาง “เทคโนโลยีเพื่อความมั่นคงและประสิทธิภาพ” โดยเน้นการควบคุมมากกว่าสิทธิ เช่น การจัดตั้งกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, การพัฒนา Big Data และระบบ Single ID, รวมถึงการออกกฎหมายควบคุม เช่น พ.ร.บ. คอมพิวเตอร์ และ พ.ร.บ. ความมั่นคงไซเบอร์ แม้จะมีโครงการประชานิยมดิจิทัล เช่น “เน็ตประชารัฐ” แต่ยังขาดการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีในเชิงเสรีภาพหรือสิทธิพลเมือง

3. ยุคประชาธิปไตยใหม่ (พ.ศ. 2562–2566) พรรคการเมืองใหม่ เช่น พรรคก้าวไกล และพรรคเพื่อไทย กลับมาใช้นโยบายที่สานวาทกรรม “สิทธิพลเมืองดิจิทัล” เข้ากับเครื่องมือเทคโนโลยี เช่น นโยบายกระเป๋าเงินดิจิทัล 10,000 บาท ที่เน้นการใช้ Big Data และระบบระบุตัวตนดิจิทัลเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ ในขณะเดียวกัน รัฐก็ยังคงใช้เครื่องมือควบคุมไซเบอร์ในลักษณะเดิม โดยอ้างเรื่อง “ความปลอดภัยไซเบอร์” และ “ข่าวปลอม” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งระหว่างวาทกรรม “สิทธิ” กับ “อำนาจรัฐ”

จากการศึกษาเชิงวาทกรรมและนโยบาย พบว่า “ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล” ไม่ใช่เพียงปัญหาทางเทคนิคหรือเทคโนโลยี หากแต่เป็นผลลัพธ์ของการต่อสู้เชิงอุดมการณ์ระหว่างรัฐที่ใช้อำนาจแบบรวมศูนย์ กับกลุ่มที่เรียกร้องสิทธิในการเข้าถึงเทคโนโลยีอย่างเท่าเทียม ข้อเสนอเชิงนโยบายจากการวิจัยนี้จึงเสนอให้รัฐควรปรับบทบาทจาก “ผู้ควบคุมเทคโนโลยี” สู่ “ผู้ส่งเสริมสิทธิพลเมืองดิจิทัล” การกระจายอำนาจในการจัดสรรทรัพยากรดิจิทัลให้แก่ชุมชนและท้องถิ่น และสนับสนุนสื่อทางเลือกและความรู้ด้านดิจิทัลอย่างเท่าเทียม ดังนั้นทั้งหมดนี้เป็นการเสนอให้เห็นว่าการลดความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลในไทย ต้องเริ่มจากการปฏิรูปแนวคิดและโครงสร้างอำนาจที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีอย่างแท้จริง

อภิปรายผล

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า วาทกรรมความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลในสังคมไทยไม่ได้ดำรงอยู่เพียงในฐานะคำอธิบายปัญหาเชิงโครงสร้างของการเข้าถึงเทคโนโลยี แต่ถูกแปลงสถานะให้กลายเป็น “กลยุทธ์ทางการเมือง” ที่พรรคการเมืองและรัฐหยิบยืมมาใช้เพื่อสร้างความชอบธรรมของอำนาจ และผลักดันนโยบายสาธารณะ โดยพลวัตของวาทกรรมนี้ปรับเปลี่ยนตามบริบทการเมืองในสามช่วงหลัก

ในช่วง ก่อนรัฐประหาร (พ.ศ. 2554–2556) พรรคเพื่อไทยใช้วาทกรรมประชานิยมเชิงดิจิทัล เช่น โครงการ “แท็บเล็ตนักเรียน” เพื่อสร้างภาพรัฐผู้จัดสรรโอกาสทางการศึกษาและเทคโนโลยีแก่เยาวชนชนบท การสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ เช่น “ไม่มีใครไว้ข้างหลัง” ชี้ให้เห็นการใช้ภาษายืนยัน (assertive language) เพื่อเน้นบทบาทของรัฐในฐานะผู้มอบสิทธิ (McCargo and Pathmanand, 2019) สื่อกระแสหลักมีบทบาทขยายทั้งภาพเชิงบวกและข้อกังขา ทำให้วาทกรรมนี้ปรากฏในมิติทั้งการยืนยันและการวิพากษ์ และเมื่อเข้าสู่ ยุครัฐบาล คสช. (พ.ศ. 2557–2562) วาทกรรมถูกจัดวางใหม่ภายใต้โครงสร้างอำนาจแบบรวมศูนย์ โดยนโยบายอย่าง “เน็ตประชารัฐ” และ “ศูนย์ดิจิทัลชุมชน” ถูกใช้เพื่อสร้างความชอบธรรมว่ารัฐสามารถลดช่องว่างดิจิทัลได้ แม้เสียงประชาชนถูกจำกัด การสื่อสารมีลักษณะบนลงล่าง (Top-down) ผ่านสื่อที่รัฐควบคุม เช่น สถานีโทรทัศน์ NBT และรายการ “เดินหน้าประเทศไทย” ที่ตอกย้ำภาพลักษณ์รัฐผู้มีศักยภาพในการจัดสรรทรัพยากรดิจิทัล สอดคล้องกับข้อสังเกตของ Bennett และ Pfetsch (2018) ที่ชี้ว่าสื่อภายใต้ระบอบกึ่งเผด็จการมักถูกใช้เป็นเครื่องมือสร้างความยินยอมทางสังคม มากกว่าพื้นที่ถกเถียงเชิงสาธารณะ นอกจากนี้ใน ยุคหลัง คสช. (พ.ศ. 2562–2566) พรรคอนาคตใหม่และพรรคก้าวไกลได้เปลี่ยนกรอบวาทกรรมโดยนิยามการเข้าถึงเทคโนโลยีในฐานะ “สิทธิมนุษยชน” และผลักดันแนวคิด “ประชาธิปไตยดิจิทัล” เพื่อท้าทายการผูกขาดทรัพยากรดิจิทัลโดยรัฐ แนวโน้มนี้สอดคล้องกับงานของ Lim และ Kann (2021) ที่ระบุว่าพรรคการเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เริ่มใช้วาทกรรมดิจิทัลเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองของพลเมืองและขยายการมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์

โดยสรุป การศึกษานี้ยืนยันว่า วาทกรรมความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลมีพลวัตเป็นกระบวนการต่อรองเชิงอำนาจระหว่างรัฐแบบรวมศูนย์กับแนวคิดประชาธิปไตยมีส่วนร่วม พรรคการเมือง สื่อ และนโยบายสาธารณะทำหน้าที่เป็น “กลไกทางวาทกรรม” ที่เปลี่ยนการรับรู้ของสังคมต่อสิทธิและบทบาทของประชาชนในยุคดิจิทัล ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Fairclough (2015) ที่มองว่าวาทกรรมมิใช่เพียงภาษาที่ใช้สื่อสาร แต่เป็นการกระทำเชิงอำนาจที่ออกแบบความเป็นไปได้ของนโยบายและการจัดสรรอำนาจในสังคม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

หน่วยงานด้านการเลือกตั้งหรือภาคประชาสังคมควรนำผลการวิจัยไปใช้ในการตรวจสอบ วิเคราะห์ และถอดรหัสวาทกรรมของพรรคการเมืองในการหาเสียงครั้งถัดไป ซึ่งผลการศึกษาสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ว่า พรรคการเมืองต่าง ๆ ใช้วาทกรรมเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลเพื่อสร้างภาพลักษณ์หรือชอบธรรมในการหาเสียงอย่างไร และประชาชนจะสามารถตรวจสอบหรือมีส่วนร่วมกับนโยบายเหล่านั้นได้จริงหรือไม่ อันจะเป็นการส่งเสริมประชาธิปไตยเชิงเนื้อหา (Substantive Democracy) ให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรขยายการศึกษาไปยัง “การรับรู้และการแปรความหมายของประชาชน” ต่อวาทกรรมดิจิทัลที่พรรคการเมืองเสนอ การศึกษารุ่นนี้มุ่งเน้นวิเคราะห์วาทกรรมในเชิงโครงสร้างของพรรคการเมืองและสื่อมวลชนเป็นหลัก แต่ยังขาดมิติ “ปฏิบัติการทางความหมาย” ของประชาชน ดังนั้นการวิจัยในอนาคตควรเน้นการเก็บข้อมูลภาคสนามผ่านการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ เช่น ชาวชนบท เยาวชน ชาวเมือง หรือกลุ่มชายขอบ เพื่อทำความเข้าใจว่าวาทกรรมเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมทางการเมือง และการเข้าถึงเทคโนโลยีอย่างไรในบริบทจริงของสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

- Bennett, W. L., and Pfetsch, B. (2018). Rethinking political communication in a time of disrupted public spheres. *Journal of Communication*, 68(2), 243–253.
- Couldry, N., and Meijas, U. A. (2019). *The costs of connection: How data is colonizing human life and appropriating it for capitalism*. Stanford University Press.
- De Vreese, C. H. (2019). *Framing politics: Theory and practice*. Routledge.
- Ekström, M., and Firmstone, J. (2020). *Mediated politics and citizenship in the digital age*. Palgrave Macmillan.
- Fairclough, N. (2015). *Language and power* (3rd ed.). Routledge.
- Fuchs, C. (2022). *Digital ethics and inequality*. Emerald.
- Häussler, T. (2019). The power of speech acts: Communication in digital democracy. *Media, Culture and Society*, 41(7), 939–956.
- Helsper, E. J. (2023). *The digital divide: The internet and social inequality in international perspective*. Polity.
- Hintz, A., Dencik, L., and Wahl-Jorgensen, K. (2019). *Digital citizenship in a datafied society*. Polity.
- Lakoff, G. (2014). *The all new don't think of an elephant!* Chelsea Green Publishing.
- Lim, M., and Kann, M. E. (2021). Digital activism in Southeast Asia: Internet, democracy and discontent. *Journal of Contemporary Asia*, 51(1), 69–89.
- Marttila, T. (2022). *Discourse, culture and organization: Inquiries into relational structures of power*. Palgrave Macmillan.
- McCargo, D., and Pathmanand, U. (2019). *The Thaksinization of Thailand* (Updated ed.). NIAS Press.
- Milan, S., and Treré, E. (2019). Big data from the South(s): Beyond data universalism. *Television and New Media*, 20(4), 319–335.
- Nguyen, A., and Reddy, P. (2022). Digital skills and inequality in Southeast Asia. *Information, Communication and Society*, 25(9), 1234–1250.

- Reisigl, M., and Wodak, R. (2016). The discourse-historical approach (DHA). In R. Wodak and M. Meyer (Eds.), *Methods of critical discourse studies* (3rd ed., pp. 23–61). Sage.
- Robinson, L., Schulz, J., Khilnani, A., Ono, H., Cotten, S. R., McClain, N., Levine, L., Chen, W., and Hale, T. M. (2020). Digital inequalities 2.0: Legacy and emerging dimensions of the digital divide. *Information, Communication and Society*, 23(5), 1–13.
- United Nations Development Programme. (2023). *Digital inclusion and sustainable development*. UNDP. [Online]. Retrieved from: <https://www.undp.org/publications>
- United Nations Human Rights Council. (2021). *The right to privacy in the digital age*. United Nations. [Online]. Retrieved from: <https://digitallibrary.un.org/record/3952139>
- World Bank. (2022). *Digital economy report: Southeast Asia*. World Bank. [Online]. Retrieved from: <https://documents.worldbank.org>